

ÇANAKKALE ZAFERİ OSMANLI PARLAMENTOSU'NDA NASIL YANKI BULDU?

Alaattin UCA*

ÖZET

Çalışmanın amacı, Çanakkale Zaferi gibi önemli bir olayın Osmanlı Parlamentosu'ndaki etkilerini, ordu ile parlamento arasındaki ilişkileri, parlamentonun orduya desteğini ve zafer karşısındaki tavrını ortaya koymaktır.

Osmanlı Parlamentosu açıldığı günden itibaren biri **Meclis-i Mebusan** diğeri **Meclis-i Âyan** olarak adlandırılan iki meclis halinde çalışmalarını sürdürdü. Meclislerin her ikisini ifade etmek için **Meclis-i Umumi** tabiri kullanıldı.¹

Çanakkale Zaferi gibi Türk ve Dünya kamuoyunu büyük ölçüde etkileyen, Türk ve Dünya tarihinin önemli sayfalarından birini teşkil eden bu büyük olay tabii ki **Meclis-i Umuminin** gündeminde yerini aldı. Dolayısıyla Meclis-i Umumi tutanaklarına başka bir deyişle Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyan Zabıt Ceridelerine bakarak o dönemde ordu ile parlamento arasındaki ilişkileri ve parlamentonun zafer karşısındaki tavrını görmek mümkündür:

Birinci Dünya Savaşının başlaması ve bu savaşta Osmanlı Devleti'nin de yer alması ile birlikte gerek **Meclis-i Mebusan** ve gerekse **Meclis-i Âyan** mensuplarının bir kısmı, zabıt ceridelerindeki ifadelerle göre, dârül harpte bulunmak, vazîfe-i vataniye ile iştilal etmek, mücahidin teşkilatı ile meşgul bulunmak, gönüllü toplayarak harbe girmek, hidemat-ı vataniye ile iştilal etmek, cihad-ı ekbere iştilal etmek, Hilal-i Ahmer hastanelerinde görevlendirilmek, saha-i harpte bulunmak, vazîfe-i vataniyeye devam edebilmek, fariza-i cihadı ifa etmek, bilfiil harbe iştilal halinde bulunmak, harekât-ı askeriyyeye iştilal etmek, aşair ile birlikte harbe iştilal etmek, vatani hizmette bulunmak, mıntika kumandanlığına devam edebilmek, Teşkilat-ı Muavenede muvazzaf bulunmak gibi sebeplerle değişik tarihlerde Meclis başkanlıklarına müracaat ederek izin taleplerinde bulundular ve bu talepler olumlu karşılanarak, istekler yerine getirilirken² geri kalanlar da bizzat dönemin padişahı V.

* Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

¹ Midhat Sertoğlu, **Osmanlı Tarih Lûgatı**, İstanbul, 1986, s. 25 ; **MMZC**. D.3, İç. Se.1, C.I, s. 480.

² **MMZC**. D.3, İç. Se.1, C.I, s. 13, 30, 31, 54, 80, 88, 90, 137, 211, 453, 454, 467, 494, 495, 516, 517, 566, 584, 585, 586, 714 ; **MAZC**. D.3, İç. Se.1, C.I, s. 58, 151.

Mehmet Reşat'ın ifade ettiği gibi savaş haliyle ilgili kanunları acil olarak çıkartmaya çalıştılar.³

Meclis-i Umumi bir yandan savaş hali ve genel durumla ilgili kanunları çıkarmakla uğraşır, şehit yakınlarını, gazileri, savaştan zarar gören bütün halkı mağdur etmemenin yollarını arayıp gereğini yaparken,⁴ bir yandan da savaş meydanlarında mücadele eden Ordumuza manevi desteğini sürdürdü.

Osmanlı Devleti'nde 1876 tarihli Kanun-ı Esasi ile kurulan iki meclisli parlamentonun yani **Meclis-i Umumi**'nin seçimle gelmiş üyelerden oluşan kanadını teşkil eden **Meclis-i Mebusan**⁵, daha savaşın başlarında⁶ Ordumuza manevi desteğini göstermek amacıyla 8 Kanunuevvel 1330 (21 Aralık 1914 Pazartesi)⁷ tarihli oturumunda, daha önce aldığı karar gereğince, Türk Ordusu'na hitaben hazırladığı ve "**Kahraman Osmanlı Askerleri !** " sözüyle başlayan bir telgraf metnini Ordu ve Donanmaya tebliğ edilmek üzere Başkumandanlık Vekaletine göndermeyi kararlaştırdı.⁸ Çanakkale Muharebelerinin başladığı daha ilk günlerde hazırlanan ve beyanname özelliği taşıyan bu telgrafın müsveddesi aşağıdaki şekliyle **Meclis-i Mebusan**'da okunarak, mebusların onayına sunuldu:

Ordu ve Donanmaya Tebliğ Edilmek Üzere Başkumandanlık Vekaleti Celilesine:

Kahraman Osmanlı Askerleri !

Milletin ihtiyarından gencine, şehitlerinden dirilerine varıncaya kadar asırlardan beri beklediği intikam günü işte geldi.

Osmanlılığın ve Müslümanlığın en büyük düşmanı olan Moskoflarla ve müttefikleri İngiliz ve Fransızlarla karşı karşıya bulunuyorsunuz. Onları tepeleyiniz. Ve şimdiye kadar söndürdükleri ocakların, açtıkları yaraların, ayaklar altında bıraktıkları şehitlerin intikamını alınız ki, omuzlarımızı iki kat

³ MMZC. D.3, İç. Se.1, C.I, s. 480.

⁴ MMZC. D.3, İç. Se.2, C.I, s. 40, 75, 88, 107, 133, 164, 169, 147, 173, 174, 212, 215, 249, 434, 435, 436, 437, 456, 457, 458, 534, 535; MMZC. D.3, İç. Se.2, C.II, s. 338, 339; MÂZC. D.3, İç. Se.1,C.I, s.151; MÂZC. D.3, İç. Se.2, C.I, s. 88, 89; MÂZC. D.3, İç. Se.2, C.II, s.71; MÂZC. D.3, İç. Se.3, C.II, s.253, 433, 435.

⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Âyân", **İslam Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979, C. 2, s. 42.

⁶ 29 Ekim 1914'te Osmanlı donanması ile Rus donanması arasında meydana gelen olay üzerine, Osmanlı Devleti bu tarihte Birinci Dünya Savaşına girmiştir. (Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Ankara, 1996, C. IX, s. 414.)

⁷ Rumî tarihlerin Milâdi karşılıkları: Gazi Ahmed Muhtar Paşa, **Takvimü's-sinîn**, (Hazırlayanlar: Yücel Dağlı, Hamit Pehlivanlı), Ankara, 1993.

⁸ Çanakkale Muharebeleri 3 Kasım 1914'te başlamıştı.

eden mağlubiyet lekeleri alınımızdan silinsin ve Allah ve Peygamber de bizden razı olsun.⁹

Beyannamenin okunmasını yarıda kesen Karahisarı Sahip Mebusu Rıza Paşa, metinde geçen “intikam” kelimesinin yerine “itila” kelimesinin konulmasını teklif etti. Yapılan tartışmalardan sonra beyannamenin aşağıdaki kısmı da okundu:

Halife-i Zışan düşmanlar aleyhinde cihad ilan etti. Dünyanın her köşesindeki Müslümanlar, Emirülmümininin bu davetine icabetle silaha sarıldılar. Müslümanlar ve Osmanlılar için felah dakikası, artık çaldı. Siz bu hareketin öndesiniz. Göğüslerinizde iman ile kalplerinizde emn-ü itimat ile düşmana saldırınız. Arkada bıraktığınız evlat ve ıyalinizi ocaklarınızı hiç düşünmeyiniz. Onlar bize veditullahtır. Şimdiye kadar düşman hücumlarına aslanlar gibi göğüs gerdiniz onları taraf taraf hudut haricine sürdünüz. Millet Meclisi bu kahramanlığınızı kemâl-i hürmetle selamladığı sırada büyük ecdadınızın şanlı halefleri sıfatıyla size şurasını hatırlatır ki, şan ve zafer daha ilerilerdedir. Gözlerinizi uzaklara kaldırınız ve hudut haricinde kurtarılacak kardeşler, ezilecek düşmanlar istirdat edilecek haklar bulunduğunu bir an unutmayınız.

Kahraman Ordu ve Donanma !

Bütün Osmanlı Milletiyle beraber bütün Müslümanlık dünyası gözlerini sana dikmiştir.

Allah'ın inayeti, Peygamber'in ruhaniyeti sayesinde feyz ve necatı senden bekliyor, uhdene düşen vazifeyi, Allah uğrunda cihadı bütün kabiliyetinle yap ve nusreti Cenabı Hak'tan bekle.¹⁰

Beyannamenin okunmasını müteakip, mebuslar “pek güzel, muvafık” sesleriyle beğenilerini ifade ederken, Rıza Paşa önceki itirazını sürdürerek, cihadın intikam için değil, itila için olduğunu tekrarladı. Ancak bu itiraz kabul görmedi ve beyanname bu haliyle Başkumandanlık Vekaletine gönderildi.¹¹ Böylece Meclis-i Mebusan bu önemli mücadelede Ordumuzun arkasında olduğunu göstererek, askerlere güven vermeye çalıştı.

Meclis-i Umumi, harbin devam ettiği günlerde Padişah iradesiyle 16 Şubat 1330 – 15 Eylül 1331 (1 Mart 1915 – 28 Eylül 1915) tarihleri arasında yaklaşık yedi aylık bir süre için tatil edildi. Çanakkale Zaferi de bu dönemde kazanıldı.

Meclis-i Umumi'nin tatil edildiğini açıklayan İrade-i Seniyyede, aşağıda görüldüğü gibi, genel durum ve harp hali nedeniyle acil ve önemli kanunları çıkarmış olan Meclisin yine savaş hali nedeniyle tatil edildiği belirtiliyordu:

⁹ MMZC. D.3, İç. Se.1, C.I, s. 26.

¹⁰ MMZC. D.3, İç. Se.1, C.I, s. 26.

¹¹ MMZC. D.3, İç. Se.1, C.I, s. 26.

1 Kanunuevvel 1330 tarihinde güşad olunarak muvazene-i umumiyyeye tahsisat-ı harbiyyeye müteallik kavanin-i mühimme ve müstacele tetkikatını ikmal eylemiş olan Meclis-i Umumi'nin filhal devam eden ahval-i harbiyyeye binaen, Kanun-u Esasi'nin yedinci madde-i muaddesi hükmünce 15 Eylül 1331 tarihinde tekrar içtima eylemek üzere 16 Şubat 1330 tarihinde tatilini irade eyledim.

Bu İrade-i Seniyyemizin icrasına Heyet-i Vükela¹² memurdur.¹³

14 Rabiülahar 1333
ve 16 Şubat 1330
Mehmet Reşat

Sadrazam ve Hariciye
Nazırı
Mehmet Sait

Şeyhülislam ve Evkaf-ı Hümayun
Nazırı
Hayri

Harbiye Nazırı ve Bahriye
Nazırı Vekili
Enver

Dahiliye Nazırı ve Maliye Nazırı
Vekili
Talat

Adliye Nazırı ve Şura-yı
Devlet Reisi Vekili
İbrahim

Nafia Nazırı
Abbas

Maarif Nazırı ve Posta ve Telgraf
Ve Telefon Nazırı Vekili
Ahmet Şükrü

Ticaret ve Ziraat Nazırı
Ahmet Nesimi

Bu İrade-i Seniyyenin mebuslara duyurulmasından sonra Meclis-i Mebusan Reisi Halil Bey bir konuşma yaparak, Birinci Dünya Savaşı'na girmek zorunda kalan Hükümetin, bu önemli gelişmede halkın onayını almak için Meclisi toplantıya çağırıldığını, Meclisin de toplanarak Padişah ve Hükümetin yanında olduğunu tüm dünyaya duyurduğunu, vatan tehlikede olduğunda siyasi görüş ayrılıklarının bir kenara itildiğini belirtti. Balkan Harbinde yaşanan yenilginin bir kaza olduğunu, başarısızlığın devam etmeyeceğinin görüldüğünü söyleyerek ordunun kahramanlığına dikkat çekti. Sarıkamış, Süveyş Kanalı ve Basra'daki gelişmelerden bahsederek, bu bölgelerde zaman zaman başarılı sonuçlar alındığını izah etti. Rusya'ya da değinerek, bu devletin Osmanlı Devleti üzerinde emelleri olduğunu, Rus Duması'nda İstanbul ve Boğazları alarak açık denizlere çıkma

¹² Heyet-i Vükela:kabine, bakanlar kurulu.

¹³ MMZC. D.3, İç. Se.1, C.I, s. 480.

zamanının geldiği şeklinde konuşmalar yapıldığını ancak, Osmanlı-Alman-Macar ve Avusturya ordularının Allah'ın yardımı ile onları kahredeceğine inandığını belirtti ve Çanakkale Muharebeleri ile ilgili olarak da şunları söyledi:

“Her cephede bu suretle makhur olan düşman, bir azm-i nevmidane ile Çanakkale Boğazına hücumu ibtidar eylemiştir. Dört beş günden beri kuvvetli zırhlıları ile icra ettiği mütemadi bombardımanla, eser-i muvaffakiyet addedilebilecek cüzi bir netice bile elde edemeyen düşmanın, Osmanlı celadetinin en acı darbesini burada yiyeceğine hiç şüphe yoktur. (Alkışlar) Boğazları geçmesi muhtemel olmamakla beraber, geçse dahi¹⁴ bu muvaffakiyetin azim ve metanetimizi tezyitten başka bir netice vermeyeceğinden emin olsun.(Alkışlar)

Ordumuzun en büyük kısmının burada mütehaşhit bulunduğunu ve her ihtimale karşı tedabirin alınmış olduğunu iyi bilmelidir. Yerde sürünerek değil, aslanlar gibi dövüşerek sefil ve cebinler gibi alınmış yerde değil, asil ve büyük müstakil milletler gibi cephe-i pakimiz yüksekte olarak yaşamaya azmylemiş olduğumuzu ve ölse bile Sultan Osman'ın elimize verdiği seyf-i celadet ve şehametinin hakkını ödeyerek öleceğimizi dünya iyi bilsin. (Alkışlar)

Bu kürsi-i mualladan haykırıyorum: Ölmeyeceğiz, yaşayacağız, yolumuz halâs-ı ebedi yoludur. (Sürekli alkışlar)¹⁵

Görüldüğü gibi Meclis-i Mebusan orduya duyduğu güveni, sağladığı desteği bir kere de başkanının ağzından ifade etti. Çanakkale'de mutlaka büyük bir zafer kazanılacağına olan inancını dile getirdi. Başkanın bu konuşmasından sonra tatile giren Meclis-i Mebusan'ın yaklaşık yedi ay sonra 15 Eylül 1331 (28 Eylül 1915 Salı)'de açıldığı ilk gün yine gündeminde Çanakkale vardı. Çünkü Meclis açılır açılmaz daha birinci celsede, dönemin padişahı V. Mehmet Reşat'a Ordumuzun Çanakkale'de kazandığı büyük zaferden dolayı “Gazi” unvanının verildiğine dair Sadaret tezkiresi okundu. Şeyhülislam tarafından hazırlanan fetva-yı şerife ile Padişah'a “Gazilik” unvanının verilmesini Meclisin de memnuniyetle kabul ettiği belirtilerek, bundan dolayı Padişah'a Meclisin tebriklerini arz etmek üzere özel bir heyetin oluşturulmasına karar verildi.

Bu gelişmeler Meclis-i Mebusan Başkan Vekili Hüseyin Cahit Bey'in Şu sözleriyle ifade edildi: “Ordu ve Donanma-yı Hümayunun bilhassa Çanakkale'de iktisap ettikleri muzafferiyete binaen, Nam-ı Maa-i İktisâm-ı Cenab-ı Padişahiye (GAZİ) unvan-ı mefharet iltisamının terdifî hakkında fetva-yı şerife sadır olması üzerine, bu babta İrade-i Seniye-i Cenab-ı Padişahi şerefsudur buyurulduğunu ve Nam-ı Nami-ı Hazret-i Padişahiye (GAZİ) unvanı ita edildiğini müşir tezkere-i samiyedir. Binaenaleyh iktisab olunan

¹⁴ Görüldüğü gibi Halil Bey, düşmanın Boğazları geçme ihtimali olduğunu da göz ardı etmiyor.

¹⁵ MMZC. D.3, İç. Se.1, C.I, s. 481.

muzafferiyattan dolayı Zat-ı Hazret-i Padişahiye (GAZİ) unvanının izafe edilmesini Meclisimiz de memnuniyetle telakki eder. Bundan dolayı Hak-i Pay-i Şahane'ye Meclisimizin tebrikatını arz etmek üzere bir heyet-i mahsusa izamını kabul eder misiniz?"¹⁶

Hüseyin Cahit Bey'in bu sözleri Meclis üyeleri tarafından "pek güzel" sesleri ve alkışlarla karşılandı.

Bu arada Müdafai-Milliyet Cemiyeti tarafından resamlara yaptırılan ve Çanakkale Deniz Savaşlarını gösteren tablolar Meclis-i Mebusan'a hediye edildi.¹⁷ Bu çok anlamlı bir jest idi. Çünkü büyük zaferi simgeleyen tablolar millet adına milletin temsilcilerine sunuldu.

Aynı oturumda Kütahya Mebusu Abdullah Azmi Efendi, milli varlığımızı hayatları ile müdafaa eden Çanakkale müdafilerine, Meclisin en samimi şükranlarının, saygı ve hürmetinin tebliğ edilmesini teklif etti.¹⁸

Başkan Vekili Hüseyin Cahit Bey, bu teklifi kabul ederek şunları söyledi:

"...Meclisimizin tatilinin ne gibi eyyama müsadif olduğu malumdur. Burada Meclisimizin tatil olduğu gün, Makam-ı Riyaset tarafından irat edilen nutukta, Çanakkale'nin düşmanlara ebedi bir mezar olacağı ümidi izhar edilmişti. İşte kürsi-i riyasetten Millet namına izhar edilen bu temenniye Kahraman Osmanlı Ordusu bilfiil hakikate kalb etti. Çanakkale Muharebesi, düşmanların bir çok zırhlılarına mezar olduğu gibi, bir çok ordularını da oraya ebediyen defnetti ve Osmanlı namını kemal-i şan ve şerefle ensâl-i atıyyeye kalacak ebedi bir heykel gibi sahife-i tarihe rezketti.

Binaenaleyh, Meclis-i Mebusan, Millet namına teşekküratını, minnettarlığını Orduya arz etmekle izhar-ı meserret eder ve bundan fahr duyar. Bunda hepimizin müşterek olduğu da şüphesizdir."¹⁹ Başkan Vekilinin bu sözleri üyeler tarafından alkışlarla tasvip edildi.

Uzun bir tatil döneminden sonra 15 Eylül 1331 (28 Eylül 1915 Salı) tarihinde yeniden açılan Meclis-i Mebusan'a rahatsız olduğu için katılmayan Meclis-i Mebusan Reisi Halil Bey, 22 Eylül 1331 (5 Ekim 1915 Salı) tarihli oturumda bir açılış konuşması yaptı. Genel durumdan bahsederken sözü Çanakkale Zaferi'ne getirdi ve bu zaferin özellikle müttefik ülkelerde oluşturduğu heyecanı yurt dışında iken, bizzat gördüğünü söyledi. İstanbul ve Boğazlar önünde düşmanların ümitlerinin bir daha canlanmamak üzere ebediyen denize gömüleceğini dikkat çekti. Şehit ve gazilerimizden iftiharla bahsederek konuşmasını bitirdi.²⁰

¹⁶ MMZC. D.3, İç. Se.1, C.I, s. 484.

¹⁷ MMZC. I, s. 484 – 485.

¹⁸ MMZC. I, s. 485.

¹⁹ MMZC. I, s. 485.

²⁰ MMZC. I, s. 489 – 490.

Halil Bey'in bu konuşmasından sonra mebusların alkışları arasında kürsüye gelen Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa askeri durum hakkında beyanatta bulunarak, Balkan Harbi'nden sonra orduyu toparlamaya çalıştıkları bir sırada kendilerini yeni bir harbin içinde bulduklarını, padişah iradesiyle seferberlik ilan edildiğini, Millet'in beklentilerin çok üzerindeki katılımıyla büyük bir ordunun oluşturulduğunu söyledi. Osmanlı Devleti'nin harpten uzak kalmaya çalıştığını ancak Rusların saldırısı üzerine harbe girildiğini, düşmanların ülkemizi parçalamak için önceden hazırladıklarını ifade etti. İmkânsızlıklara rağmen Rus ordusunun Osmanlı Devleti için tehlike teşkil edemeyecek hale sokulduğunu dile getirdi.²¹ Ülkenin her taraftan saldırıya maruz kaldığına dolayısıyla bazı kısımların düşman işgaline uğradığına dikkat çekti. Bu işgallerin geçiciliğini, düşmanları geldikleri yerlere belki daha da ilerilere sürmek niyetinde olduklarını açıkladı. Millet'in yaklaşık bir buçuk yıldır devam eden seferberlik nedeniyle çok büyük fedakârlıklara katlandığını, toplanan asker sayısının iki milyonu geçtiğini ve Ordumuzun güçlü olduğunu ifade etti. Sina Yarımadası'nın geçilişine, Kanal Harekâtı'na ve buralarda kazanılan başarılarla değindi. Alman ve Avusturya ordularının da başarılarından bahsederek bunlarla yapılan ittifakın da başarılı sonuçlar vereceğine inandığını söyledi. Yaklaşık bir yıl kadar dışarıdan hiç yardım alamadıklarını bu yüzden büyük sıkıntılar çektiklerini ancak ileride bu yalnızlıktan ve sıkıntılardan kurtulma ümidi taşıdığını açıkladı.²²

Enver Paşa, **Meclis-i Mebusan**'da Millet'in temsilcisi olan mebuslara bilgi verirken tabii ki Çanakkale Zaferi'ne de değindi ve bu konuda şunları söyledi: "...İngiliz, Fransız Donanmaları Çanakkale'de ufak tefek taarruzlara başlamışlardı. Zaten bizce kıymet-i harbiyesi olmayan harici istihkâmat yine tahminin fevkinde büyük bir mukavemet gösterip sustular. Düşmanlarımız bundan cesarete gelmiş olacaklar ki, bildiğiniz gibi, 5 Martta Dünyada kimsenin mağlup olmayacağını zannettiği büyük donanmalarıyla Boğaza hücum ettiler; fakat inayet-i Hakla orada donanmalarının büyük bir kısmının batırıldığını görerek, makhuren geri dönmeye mecbur oldular. (Alkışlar)

Bunda muvaffak olamayan düşman, karada bizi mağlup ederek, bu suretle, Boğazı açmak ve İstanbul'u zaptetmek fikrine düştü. Bunda da bizim tahminimiz düşmaninkine galebe çaldı. Teşebbüslerinde, kendilerinin pek mükemmel ve dehşetli vesaitine rağmen muvaffak olamadılar. Bu güne kadar muvaffak olamadıkları gibi, bundan sonra da muvaffak olmalarının hiç ihtimali kalmamıştır. (Şiddetli alkışlar)

Efali gazetelerde gördüğünüz için artık teferruat hakkında söz söyleyerek, orada askerlerimizin en küçüğünden, en büyüğüne kadar nasıl bir fedakârlıkla ve nasıl bir tevekkülle harp ettiklerini tekrar etmeye lüzum görmüyorum. ("Yaşasınlar" nidaları, alkışlar)

²¹ MMZC. D.3, İç. Se.1, C.I, s. 490.

²² MMZC. I, s. 491.

Gün olmuştur ki askerlerimiz düşmanın denizden ve karadan bizim elimizde bulunan topların belki yirmi, otuz misli fevkinde topla yaptığı ateş karşısında tüfeğini elinde tutmuş ve karşısına çıkan düşmanı gülerek karşılamış ezmiş ve mahvetmişlerdir. (“Yaşasınlar” nidaları, şiddetli alkışlar) Vasati bir tahmine göre İngilizler bu kara muharebesi için şimdiye kadar beş yüz bin asker kullanmışlardır; fakat bu kuvvetin hemen yarısına yakın bir miktarı; yani iki yüz bin kadar ölü ve yaralı olarak burada gömülmüş ve geri dönmüştür. Zaten son haberlerden anladığımıza göre, kendilerine yeni zuhur eden bir vesileden bilistifade buradan ümitlerini büsbütün kesmiş ve bu kuvvetin bir kısmını geri çekmeye başlamışlardır...²³

Enver Paşa'nın bu konuşmasından sonra yine aynı oturum içerisinde daha önce gönderilmesine karar verilen Meclisin, Çanakkale müdafilerine şükranlarını bildirmek amacıyla Başkumandanlık Vekâleti'ne hitaben yazdığı aşağıdaki telgraf mebuslara okundu:

Başkumandanlık Vekâlet-i Celilesine

Müddet-i içtimaiyyesini ikmal eylemek üzere müzakeratına yeniden iptidar eden Meclis-i Mebusan, emsalsiz bahadırılığı ve şayan-ı hayret fedakârlığı ile kadr-i vatanı ilan eden Şanlı Ordu ve Donanmamıza selam-ı takdir ve tebciğini ve muzafferiyet-i katiyyeye bir an evvel vusul için himaye-i samedaniyyeye mazhariyetleri hakkındaki temenniyat-ı halisanesini iblağa bendenizi memur etmiştir.

Meclis-i Millinin bu selam ve temenniyatının Kuvve-i Berriyye ve Bahriyemize tebliğine vesâdet-i devletlerini rica ederim efendim.²⁴

**Meclis-i Mebusan Reisi
Halil**

Bu telgrafın hemen ardından da Başkumandanlık Vekâleti'nden Meclis-i Mebusan'a gönderilen aşağıdaki cevabi telgraf mebuslara sunuldu:

Meclis-i Mebusan Riyaset-i Celilesine

Heyet-i Mebusan-ı Kiramın Osmanlı Ordu ve Donanmasına selamlar ihda ve muvaffakiyetler temenni etmekte olduğunu tebşir eden telgrafname-i alilerini büyük bir hiss-i teşekkür ve iftihar ile okudum.

²³ MMZC. D.3, İç. Se.1, C.1, s. 491.

²⁴ MMZC. I, s. 496.

Vatanın namus ve haysiyetini ila için karada, denizde, silah başında düşmanla çarpışmakta bulunan askerler hakkında muhterem Mebusanın ihzar ettiği tebcilat ve temenniyatını askere ifham olunmak üzere Ordular ve Donanma Komutanlarına derhal tebliğ ettim.

Vazifelerinin kutsiyetlerini cidden takdir ettiklerini enzâr-ı alem önünde ispat etmiş olan şeci, fedakâr askerlerimizin bu takdir ve teveccühü pek büyük şevk ve meserretle karşılayacakları şüphesizdir. Teşekküratımın bütün Osmanlı Ordu ve Donanması namına kabulünü rica ederim efendim.²⁵

20 Eylül 1331

Başkomutan Vekili ve Harbiye Nazırı
Enver

Meclis-i Mebusan'ın yine aynı günkü yani 22 Eylül 1331 tarihli oturumunda, Çanakkale Zaferi nedeniyle Padişah'a "Gazilik" unvanı verilmesinden dolayı Huzur-u Hümayun'a çıkılarak Padişah'ın tebrik edilmesi ve Meclis'in şükranlarını sunmak üzere bir heyet gönderilmesi kabul edildi.²⁶

Padişah'ı tebrik için saraya heyet gönderen Meclis-i Mebusan, Sivas Mebusu Emin Edip, Şam Mebusu Bedi El-Müeyyet, Süleymaniye Mebusu Babanzade Hikmet, Antalya Mebusu Hamdullah Emin, Lazistan Mebusu Sudi, Konya Mebusu Şakir, Saruhan Mebusu Sabri, İstanbul Mebusu Salah Cimcoz, Kütahya Mebusu Abdullah Azmi, Biga Mebusu Kâzım, Bolu Mebusu Necati, Aydın Mebusu Veli, Muş Mebusu İlyas Sami, Urfa Mebusu Ömer ve Sinop Mebusu Hasan Fehmi'den oluşan bir heyeti de Çanakkale Karargâh-ı Umumisini ziyarete memur etti. Bu heyet bölgede incelemelerde bulundu. İzlenimlerini 21 Teşrinievvel 1331 (3 Kasım 1915 Çarşamba) tarihli telgrafla Meclise bildirdi. Ertesi günkü oturumda mebusların bilgisine sunulan telgrafta, şunlar yazıyordu:

Dersaadet'te Mebusan Riyaset-i Celilesine

Karargah-ı umumi ve muhtelif cepheler ziyaret edildi. Kahraman Ordumuzun gösterdiği havarık-ı celadet ve hamasetten dolayı Meclis-i Millinin teşekkürat-ı minnetdarisi, gerek erkân ve ümeraya gerek efrada tebliğ edilmiş ve mümessilin-i Millet'in şu alaka-yi kadirşinasanesinden mütehasıl tesir-i

²⁵ MMZC. D.3, İç. Se.1, C.I, s. 496.

²⁶ MMZC. I, s. 497.

şevkaver cümlede meşhud ve mahsus olarak bilmukabele millete ve vekillerine arz-ı şükran kılınmış olduğu maruzdur.²⁷

21 Teşrinievvel 1331

Yukarıda isimleri geçen mebusların imzasını taşıyan bu telgraf, Meclis'te alkışlarla karşılandı. Meclis-i Mebusan'ın Halil Bey'den sonra seçilen yeni başkanı Adil Bey'in²⁸ iyilik temennilerini bütün üyeler "Amin" sesleriyle karşılayıp ona katıldılar.

İçlerinde Meclis-i Âyan üyelerinin de bulunduğu on sekiz kişilik heyetin²⁹ bölgeye yaptığı ziyaretten dolayı Beşinci Ordu Kumandanı Liman von Sanders Paşa, Meclis-i Mebusan'a teşekkürlerini şu telgrafla bildirdi:

Heyet-i Mebuse-i Mebusan-ı Kiram Hazeratına

Ordu karargâhı ile mevaki-i adiyeyi teşrifleri, gerek âcizleri ve gerek Beşinci Ordu için mucib-i fahr ve mesârr olduğunu arz ve iblâğ ile kesb-i şeref eylerim.³⁰

28 Teşrinievvel 1331
Beşinci Ordu Kumandanı
Liman von Sanders

Meclis-i Mebusan Reisi Adil Bey'in, Çanakkale Muharebelerinin geçtiği bölgeyi ve Çanakkale Umumi Karargâhını ziyaret eden kişilerden birinin Meclise açıklama yapmasından iftihar duyacaklarını söylemesi üzerine, Kütahya Mebusu Abdullah Azmi Efendi kürsüye geldi. Uzun bir tatilden sonra 15 Eylül 1331'de açılan Meclisin, ilk olarak Milletin şükranlarını Orduya tebliğ etme kararı aldığını bunu yaptıktan sonra da Çanakkale'de mücadele eden kahramanları yakından ziyaret etmek ve milletin minnettarlığını tebliğ etmek üzere kendisinin de içinde bulunduğu bir heyetin bölgeye gönderildiğini söyledi. Osmanlıların ilk defa Rumeli'ye geçişleri ile Çanakkale'de kazanılan başarı arasında benzerlik kurdu. Düşmanın Türk Ordusundan kat kat üstün araç gerece sahip olduğuna dikkat çekti. Buna rağmen Ordumuzun iâşe ve diğer ihtiyaçlarının çok iyi karşılandığını belirterek Harbiye Nezareti'ne teşekkür etti. Düşmanın uyanıklığını, gelişmeleri tayyareleri vasıtasıyla takip ettiğini de söyledikten sonra, ilginç bir konuya, Mustafa Kemal'in Çanakkale Muharebelerindeki başarısına değindi ve şunları söyledi:

²⁷ MMZC. I, s. 608.

²⁸ MMZC. D.3, İç. Se.1, C.I, s. 584.

²⁹ MMZC. D.3, İç. Se.2, C.I, s.48.

³⁰ MMZC. I, s.47.

“...Anafartalar’da Mustafa Kemal Bey’in Karargâhına gittiğimiz vakit, müşârlüneyh 18 kişiden mürekkep olan heyetimizi siperlere sokmayarak tarassud mevkii yanında bir tepeye çıkardı. Kendisinin şecaat ve besaleti bizi sipere sokmaya mani oluyordu. Oradan düşmanın 27, 28 parça kadar saydığımız gemilerini görüyorduk. Düşman gemileri deniz üzerinde geziniyordu. Düşman böyle gemilerinin ateşi altına sığınmış bir haldeydi.

Mustafa Kemal Bey’in gösterdikleri şecâat ve besâlete mebni kendi ismine izafe edilen tepede (Kemal yeri) nde bize vukuat-ı harbiyye hakkında malûmat verdiler. Bu tepenin şanlı istirdadını anlattılar. Tabii bu menakıbı söylemenin yeri burası değildir.

Bu kadar mühim meşâgil arasında bize vermiş oldukları ziyafette saha-i harbin haritasını tab ettirmiş ve herkesin isimlerini yazdırarak tevzi eylemişlerdi. Bu haritaları tabaklarımızın üzerinde bulmuştuk. Bunu hikâyeden maksadım Mustafa Kemal Bey’in vazifesindeki dikkatin bir numunesini göstermek ve bulunduğu mevkiin haritasını sizlere irae etmek üzere bize tevdi eylediğini bildirmektir.

Bu da 12 saatin içinde vâki oluyor. 12 saat evvel biz oraya gelmiştik. Öğle yemeğini burada yesinler diye kendileri haber gönderdiler. Ertesi gün öğle yemeğine kadar olan zaman zarfında 18 tane harita yaptırmış herkesin ismi ile yemek tabağının üstüne koydurtmuştu...³¹

Böylece Kütahya Mebusu Abdullah Azmi Efendi, Mustafa Kemal’in adını, kahramanlığını, becerisini Meclis-i Mebusan Kürsüsüne taşıdı ve Millet’in temsilcileriyle O’nu tanıştırdı.

Liman von Sanders Paşa ve diğer kumandanların tavırlarından duyduğu memnuniyeti belirtti. Bölgedeki bütün kumandanlara Meclisin teşekkür etmesini teklif ederek konuşmasını bitirdi.

Heyette bulunan herkesin aynı düşünceleri taşıdığı vurgulanarak, Liman von Sanders Paşa’nın Meclis-i Mebusan’a göndermiş olduğu telgrafa karşılık, Abdullah Azmi Efendi’nin teklifi dairesinde ve de heyete gösterilen iltifat ve Orduda mevcut intizamdan dolayı Beşinci Ordu Kumandanlığı’na bir cevabi telgrafnamenin gönderilmesi kabul edildi.³²

Şehzade Süleyman Paşa’nın³³ mezarının bulunduğu bölgeden düşmanın geri çekilmek zorunda kalmasıyla, Çanakkale Zaferi 10 Kanunuevvel 1331 (23 Aralık 1915 Perşembe)’de yeniden Meclis-i Mebusan’ın gündemine geldi. Adil Bey, Çanakkale’de iftihar edilecek bir olay yaşandığını Şehzade Süleyman Paşa’nın, O

³¹ MMZC. D.3, İç. Se.2, C.I, s. 48.

³² MMZC. I, s. 48 – 49.

³³ Şehzade Süleyman Paşa, Orhan Gazi’nin oğludur.

Gazi-i Mübarek'in³⁴ civarını kirleten düşman kitlesinin, görmüş olduğu gazanferâne mukavemet neticesinde Arıburnu ve Anafartalar'dan defolup gittiklerini, şu anda pis vücutlarıyla kirlettikleri diğer yerlerden de Allah'ın yardımı ile yakın zamanda defolup gideceklerini söyledi. Daha önce bölgeye gönderilen heyetin de belirttiği gibi üstünlüğün Ordumuzda olduğuna dikkat çekerek düşmanın başarı şansının olmadığını dile getirdi ve bu sözleri alkışlarla karşılandı.

Sinop Mebusu Hasan Fehmi Efendi söz alarak, bu gelişmeden duyulan sevincin Meclis adına Orduya iletilmesini rica etti.

Adil Bey de aynı görüşte olduğunu söyledi ve hem Başkumandanlık Vekâletine hem de Beşinci Ordu Komutanlığına, Meclisin teşekkürlerinin telgraflarla bildirilmesi kararlaştırıldı.³⁵

Meclis-i Mebusan tarafından yazılan tebrik telgraflarına karşılık Enver Paşa ve Liman von Sanders 'in gönderdiği cevabi telgraflar Meclisin 17 Kanunuevvel 1331 (30Aralık 1915 Perşembe) tarihli oturumunda mebuslara okundu. Telgraflarda şu ifadeler yer alıyordu:

Meclis-i Mebusan Riyaset-i Celilesine

Devletlü Efendi Hazretleri,

12 Kanunuevvel 1331 tarihli telgrafname-i sâmilere cevabıdır.

Ordu-yu Hümayunun bitevfikilkerim ahiren Çanakkale'de ihrazeylediği zafer ve muvaffakiyetten dolayı Meclis-i Mebusan namına beyan buyurulan hissiyyat-ı takdirkâri ve tebrikata bilmukabele arz-ı teşekkürat eyler ve bakıyyetüssüyuf-u adanın dahi ankarib kahru tedmirine muvaffakiyetimizi

³⁴ Şehzade Süleyman Paşa, Meclis-i Mebusan kürsüsünden ve başkanın ağzından söylenen bu "Gazi-i Mübarek" unvanını gerçekten hak etmiş büyük bir şahsiyettir.

Çünkü O, 1349'da Sırbistan Kralı Duşan tarafından zapt edilmek üzere olan Selanik şehrini Bizans donanmasının da yardımı ile kurtardı. Bizans İmparatoru Kantakuzen'e Orhan Gazi'nin yaptığı yardımlar çerçevesinde Rumeli'ye geçen Osmanlı Ordusu'na kumanda etti. 1352'de Bizans'a yardım ederek Dimetoka'da Sırp ve Bulgarlara karşı Bizanslıların başarı kazanmasını sağladı. Bu yardımlarından dolayı Kantakuzen'in Osmanlı Devleti'ne verdiği Çimpe kalesine asker yerleştirdi. Osmanlıların Rumeli'ye yerleşmelerini başlattı. 1354'te, doğu hududunda önemli bir nokta olan Ankara'yı Osmanlı topraklarına kattı. Gelibolu şehir ve limanını alarak burada karargâh mahiyetinde bir saray yaptırdı. Lala Şahin Paşa, Hacı İlbeyi, Evrenuz Bey, Gazi Fazıl, Yakup Ece gibi şahsiyetlerle birlikte çalıştı. Doğu Trakya'ya girerek Malkara, Keşan ve Çorlu'yu alıp İstanbul ile Edirne yolunu kesti. 1360 yılında bir avı takip ederken atından düşerek, çok genç yaşta, kırk üç yaşında vefat etti ve vasiyeti üzerine Bolayır'a, oğlunun yanına defnedildi. Görüldüğü gibi hizmetleriyle ünlü ve çok değerli bir Türk büyüğüdür. (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Ankara, 1988, C.1, s. 122, 124, 136, 137, 156, 158.)

³⁵ **MMZC. D.3, İç. Se.2, C.I, s. 229.**

Eltaf-ı Sübhaniyeden ümit ve temenni ederim. Ol babta emrî ferman, hazret-i menlehül emrindir.

14 Kanunuevvel 1331
Başkumandan Vekili ve
Harbiye Nazırı
Enver

Diğer telgrafta ise şunlar söyleniyordu:

Zatıalileriyle Muhterem Heyet-i Mebusan'ın kıymetli tebrikatınıza kendim ve kumandasıyla daima müftehir olduğum sevgili Ordum arz-ı şükr ve minnet eyleriz. Muvaffakiyyat-ı atıye için nusret-i Sübhani daima bizimledir.

13 Kanunuevvel 1331
Beşinci Ordu Komutanı
Liman von Sanders

Bu telgraflar da mebuslar tarafından alkışlarla karşılandı.³⁶

27 Kanunuevvel 1331 yani 9 Ocak 1916 günü düşmanın Gelibolu Yarımadası'nı tamamen boşaltması üzerine, 28 Kanunuevvel 1331 günü Meclis-i Mebusan'ın gündeminde yine Çanakkale vardı. Sinop Mebusu Hasan Fehmi Efendi, Ordumuzun son zaferi hakkında Başkumandan Vekilinin beyanatta bulunmasına dair teklifte bulundu.

Adil Bey'in "Paşa Hazretleri bu babta izahat verebilir mi?" sözü üzerine Enver Paşa kürsüye geldi.

18 Marttan beri devam eden Gelibolu Meydan Muharebesi'nin bir gün önce sona erdiğini, emrine verilen kuvvetleri başarıyla sevk ve idare ettiğini, bundan sonra da aynı başarıyı göstereceğine inandığını söyledi. Düşmanın gerek denizde ve gerekse karada başarılı olamayacağını daha ilk günden anladıklarını, Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalmasına müsaade edilmeyeceğini bildikleri için, Avrupa'da ilk top patlar patlamaz seferberlik ilan ederek Boğazları tahkim ettiklerini anlattı. Kısıtlı ve eski teknoloji araç gerece rağmen ne yapmak mümkünse onu yaptıklarını, Almanya'nın yardımı ile elde ettikleri iki savaş gemisi sayesinde Osmanlı Donanmasını düşman donanmasına Boğaz dahilinde üstünlük kurabilecek hale getirdiklerini, alınan tedbirler sayesinde düşmanın Boğazdan geçmesini önlediklerini, daha ilk günden Boğazın geçilemeyeceği ve karada da Türk Ordusu'na üstünlük kurulamayacağı kanaatinde olduğunu hatta bu görüşünü

³⁶ MMZC. D.3, İç. Se.2, C.I, s. 259.

Amerikan elçisine de söylediğini ifade etti.³⁷ Muharebenin cereyan tarzı hakkında kısa bilgiler verdikten sonra, Anafartalar'a çıkarılan 150.000 kişilik İngiliz ordusunun başarısızlığına dikkat çekerek, hiçbir ordunun bu duruma düşmek istemeyeceğini söyledi. Sırbistan üzerine saldırmaya hazırlanan Alman ordusunu Rusya üzerine yönlendirdiğini, Bulgaristan'ın tarafımızda yer alması sağlandıktan sonra Sırbistan meselesinin de halledilip Almanya'dan askeri malzeme sevkiyatının yapıldığı yolun açıldığını ve bu gelişmede kendisinin önemli rolü olduğunu ifade etti.³⁸ Yolun açılması ve Bulgarların savaşa girmesiyle Osmanlı Ordusunun rahatladığını, İngilizlerin hem Selanik hem Sırbistan ile uğraşmalarının Çanakkale'deki başarı şanslarını daha da azalttığını dile getirdi. Ordunun cephanesini tamamladıktan sonra nihai bir taarruza hazırlandıklarını ancak İngilizlere şansları da yardım etmiş olacak ki, bu taarruzu beklemeyip geri çekilmeyi başardıklarını açıkladı. Ordumuzun daha mükemmel bir hale geldiğini, düşmanlar tarafından gasp edilmiş olan toprakları tekrar geri almak azminde olduklarını söyledi. Şehitleri rahmetle andı ve sürekli alkışlar arasında kürsüden ayrıldı.³⁹

Enver Paşa konuşmasını bitirdikten sonra Hasan Fehmi Efendi söz alarak tekrar kürsüye geldi. Çanakkale Zaferi'nden duyduğu memnuniyeti dile getirirken, orduya olan itimatlarının sarsılmadığını, top seslerinin duyulabileceği kadar Çanakkale'ye yakın olan İstanbul'dan hiç kimsenin göç etmeği aklına bile getirmediğini söyledi.⁴⁰ Çanakkale'nin geçilemeyeceğinin tüm dünya tarafından anlaşıldığına dikkat çekti. Şehitlerimizi rahmetle gazilerimizi şükranla andığını belirterek, Meclisin bir kez daha Ordumuza tebriklerini, taktirlerini sunmasını teklif etti. Hükümete de teşekkür ederek konuşmasını tamamladı.⁴¹

Meclis-i Mebusan Reisi Adil Bey ise, bütün mebusların aynı kanaatlere sahip olduğunu değinerek, Hasan Fehmi Efendi'nin teklifine binaen şunları söyledi:

"...Muzafferiyeti temin eden gazilerimize, Başkumandan Vekili Paşa Hazretlerinden itibaren bütün gazilerimize Meclisin selamlarını ithaf ederek, şehitlere de rahmet-i ilâhiyeye iltica'en Fâtihahân olarak müzakereyi nihayetlendiriyorum..."⁴²

Düşmanın Çanakkale'de uğradığı hezimetten sonra bölgeyi tamamen boşaltması üzerine **Meclis-i Mebusan**'da yaşanan büyük sevince Padişah da katılarak Meclise selamlarını ilettili. Bu gelişmeyi Adil Bey şu sözlerle ifade etti:

³⁷ MMZC. I, s. 318, 319.

³⁸ MMZC. I, s. 320.

³⁹ MMZC. D.3, İç. Se.2, C.I, s. 321.

⁴⁰ Hasan Fehmi Efendi'nin bu sözleri genel olarak çok doğru ise de, o zaman Enver Paşa dışında Hükümet Üyelerinin hemen tamamı, Meclis-i Mebusan Reisi Adil Bey de olduğu gibi düşmanın Boğazları geçebileceği ihtimalini göz ardı etmiyor ve bu hususta özellikle İstanbul için bazı askeri ve siyasi tedbirler almayı uygun görüyorlardı. (Karal, **Osmanlı Tarihi**, C. IX, s. 436, 437, 438.)

⁴¹ MMZC. D.3, İç. Se.2, C.I, s. 321, 322.

⁴² MMZC. I, s. 322.

“Efendim dünkü gün (30 Kanunuevvel 1331 – 12 Ocak 1916 Çarşamba) Huzur-u Şahane’ye kabul buyurulduğum sırada, Şevketmeab Efendimiz Hazretleri Çanakkale muzafferiyetinden dolayı geçen gün (28 Kanunuevvel 1331- 10 Ocak 1916 Pazartesi) Meclis-i Mebusan’da izhar olunan asar-ı sürur ve meserrata kendilerinin de iştirak buyurdıklarını ve bundan fevkalâde memnun ve mahzuz olduklarını beyan buyurarak Heyet-i Mebusana selam-ı şahaneleriyle dilsir buyurdular. Bendeniz de tebliğî ile iftihar ederim.” Bu gelişme de mebusları yine memnun etti ve alkışlarla karşılandı.⁴³

4 Kanunusani 1331 (17 Ocak 1916 Pazartesi) tarihli oturumda ise, Enver Paşa’nın Meclis-i Mebusan tarafından kendisine gönderilen ve Meclisin Orduya taktir ve teşekkürlerini sunduğu telgrafa karşılık gönderdiği aşağıdaki cevabi telgraf yine mebusların bilgisine sunuldu:

Meclis-i Mebusan Riyaset-i Celilesine⁴⁴

Bitevfikihi teâlâ Ordu-yu Hümayun tarafından düşmanı Gelibolu’dan kâmilten tard eylemek suretiyle ihraz olunan muzafferiyet dolayısıyla muhterem Meclis-i Mebusan namına beyan buyurulan tebrikat ve takdirata karşı vazifesi uğruna hasr-ı hayat eyleyen Ordu-yu Osmani namına takdim-i teşekkürat eyler ve sair menatik-ı harbiyede de kariben büyük muvaffakiyetlere mazhariyetinizi eltaf-ı ilâhiyyeden dilerim efendim.

Başkumandan Vekili
Ve Harbiye Nazırı
Enver

Böylece Çanakkale Zaferi gibi son derece önemli ve büyük bir olay karşısında haklı olarak duyulan sevinç bir kere daha karşılıklı olarak paylaşıldı. Meclis-i Mebusan’ın Ordu ile böyle karşılıklı telgraflaşması ileri ki günlerde de zaman zaman devam etti.⁴⁵

Çanakkale Zaferi Meclis-i Mebusan’da bu şekilde yankı bulurken, Osmanlı Devleti’nde 1876 tarihli Kanun-ı Esasi ile kurulan iki meclisli parlamentonun, halk tarafından seçilmek suretiyle değil de padişah tarafından ömür boyu bu görevi sürdürmeleri şartıyla atanan kişilerden oluşan ve bir senato niteliği taşıyan kanadını teşkil eden; üyeleri eserleriyle, hizmetleriyle tanınmış, son derece güvenilir, devlete

⁴³ MMZC. I, s. 337.

⁴⁴ MMZC. D.3, İç. Se.2, C.1, s. 358.

⁴⁵ MMZC. D.3, İç. Se.3, C.1, s. 38.

hizmet etmiş, kırk yaşını aşmış tecrübeli insanlardan oluşan ve mebusların üçte biri kadar çoğunluğu olan **Meclis-i Âyan**'da⁴⁶ da benzer gelişmeler yaşandı.

16 Şubat 1330 (1 Mart 1915 Pazartesi) tarihli İrade-i Seniyye'nin **Meclis-i Âyan**'da okunmasıyla tıpkı **Meclis-i Mebusan** gibi, **Meclis-i Âyan** da tatile girdi.⁴⁷ Uzun bir tatil döneminden sonra yeniden çalışmaya başlayan **Meclis-i Âyan**'ın da gündeminde daha ilk günden tabii ki Çanakkale Zaferi vardı.

15 Eylül 1331 (28 Eylül 1915 Salı) tarihli ilk oturumda Meclis-i Âyan Başkanı Rifat Bey, Çanakkale'de ve genel harp içerisinde askerlerimizin gösterdikleri kahramanlıktan dolayı Meclis adına Ordumuza teşekkür edilmesini teklif etti. 16 Şubatta Devleti büyük bir muharebe ile meşgul bir halde bıraktıklarını, bu muharebenin halen devam ettiğini, o zaman düşmanların Çanakkale bombardımanına büyük ümitlerle başladıklarını ancak ordumuzun gayretiyle önce denizde başarısızlığa uğradıklarını, Çanakkale'de ve diğer bölgelerde Ordumuzun gösterdiği kahramanlığın iftihar kaynağı olduğunu ve meclis üyeleri tarafından uygun görüldüğü takdirde Ordumuza bir telgrafla teşekkür etmek istediklerini söyledi. **Meclis-i Âyan** üyeleri “**pek münasip**” sesleri ile kabul ettiklerini belirtirlerken Âyandan Mahmut Paşa, “**Yalnız Çanakkale Cephesi için evet**” diyerek Çanakkale'deki başarıya dikkat çekti.⁴⁸ Yapılan görüşme ve alınan karar gereği Meclis-i Âyan Orduya teşekkürlerini aşağıdaki telgrafla bildirdi:⁴⁹

Ordu-yu Hümayun Başkumandanlığı Vekâlet-i Celilesine

Meclis-i Âyan, bu defa vazife-i teşriyyesini ifaya başlamadan evvel, cesur ve fedakâr Osmanlı Ordusunun hıfzı vatan emrindeki mesere-i aliye-i kahramanesini hürmet ve tebcil ile yad ve biinayetullah-ı tealâ liva-yı şevket-i Osmaniyi şahika-i zafer rekz edecek olan bu kitle-i hamiyet ve hamasete müttefikanz arz-ı takdirat etmiştir. Keyfiyeti zat-ı asifânelerine iblağ ile kesbi şeref eylerim.

Meclis-i Âyan Reisi
Rifat

⁴⁶ Fethi Tevetoglu, “Meclis-i Meb’usan”, **Türk Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1976, C. XXIII, s.356 ; **Rehber Ansiklopedisi**, C. 2, Fasikül. 8, s. 113 ; **Meydan Larousse**, İstanbul, 1969, C. 1, s. 934 ; **Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi**, C. 11, s. 5.

⁴⁷ **MÂZC**. D.3, İç. Se.1, C.I, s. 409.

⁴⁸ **MÂZC**. D.3, İç. Se.1, C.I, s. 417, 422.

⁴⁹ **MÂZC**. I, s. 424.

Bu teşekkür telgrafına Enver Paşa şöyle cevap verdi:⁵⁰

Meclis-i Âyan Riyaset-i Celilesine

Heyet-i Muhtereme-i Âyan tarafından Ordu-yu Osmani hakkında izhar buyurulan hissiyat-ı tebci-kâriyi mübelliğ telgrafname-i samilerini kemâl-i minnet ve iftiharla mütalaa eyledim. Vatanımızın saadeti için çalışan Heyet-i Askeriye için, Âyan-ı Kiram Hazretinin iş bu takdiratı pek kıymetli ve fahraverdir. Heyet-i Muhtereme-i Teşriiiyemizden südur eden bu samimi kelimat-ı kadirşinasaneye karşı teşekkürat-ı acizanemi Orduyu Hümayun namına takdim eyler ve Cenab-ı Nasır-ı Hakikiden muzafferiyet-i katiyeye de nailiyetle cümlemizi bermurad buyurmasını bu vesile ile dahi Dergâh-ı Akdes-i Cenab-ı Mütælden niyaz ve tazarru eylerim efendim.

17-18 Eylül 1331

Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı
Enver

Çanakkale Zaferi nedeniyle Padişaha “Gazilik” unvanı verilmesi, Meclis-i Mebusan’da olduğu gibi Meclis-i Âyan’ın da gündemine geldi ve 16 Nisan 1331 (29 Nisan 1915 Perşembe) tarihli tezkere-i samiyeye Meclis-i Umumi tatilde olduğu için ancak 21 Eylül 1331 (4 Ekim 1915 Pazartesi)’de Meclis-i Âyan’da okundu. Tezkere okunmadan önce, Âyandan Aristidi Paşa söz alarak, Padişahı tebrik için, Meclis-i Mebusan tarafından bir heyet oluşturulduğunu söyleyerek, Meclis-i Âyan üyeleri arasından da böyle bir heyetin oluşturulmasına lüzum olup, olmadığını sordu. Meclis-i Âyan Reisi Rifat Bey ise, buna lüzum görmediğini çünkü kendisinin Meclis-i Âyan üyeleri adına daha önce Padişah’a tebriklerini sunduğunu açıkladı ve aşağıdaki tezkere-i samiyi okuttu:

Meclis-i Ayan Riyaset-i Celilesine

Ordu ve Donanma-yı Hümayunun bidayet-i harpten beri biavnihi tealâ mevaki-i muhtelifede ihraz eylediği muvaffakiyet-i adide ve bilhassa Çanakkale’de iktisab muzafferiyat-ı azimeye binaen, Nam-ı Meal-i Cenab-ı Padişahiye Gazi unvan-ı mefharetinin izafesi hakkında sadır olan fetva-yı şerifenin⁵¹ irsaliyle bu bapta müsaade-i seniye-i hazret-i hilafetpenahi şeref

⁵⁰ MÂZC. I, s. 424.

⁵¹ Osmanlı Devleti’nde “Gazilik” unvanı Şeyhülislamın fetvasına dayanılarak verilirdi. (Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1993, C. 1, s. 654 ; Rehber Ansiklopedisi, C. 6, Fasikül, 10, s. 146.)

erzan buyurulması, Meclis-i Vükela kararıyla ledel arz, Cenab-ı Kadir-i Mutlak'ın iltif-ı süphaniyesine ham-ü sena buyurularak bermucib-i istizan, ivra-yı icabına müsaade-i Cenab-ı Şehriyari şeref-müteallik buyurulduğu, Mabeyn-i Hümayunu Mülükâne Başkitabet-i Âliyesinden batezkere inba kılınmıştır efendim.

16 Nisan 1331
Sadrazam
Mehmet Sait

Tezkerenin okunmasını müteakip, “Cenab-ı Hak, muvaffakiyet ihsan etsin” sesleriyle Meclis-i Âyan üyeleri duydukları memnuniyeti dile getirdiler.⁵²

27 Kanunuevvel 1331 (9 Ocak 1919)'de düşman Gelibolu Yarımadası'nı boşaltınca, bu sevindirici olay, Meclis-i Mebusan'da olduğu gibi, hemen ertesi gün, 28 Kanunuevvel 1331'de Meclis-i Âyan'ın da gündemine geldi. Rifat Bey başkanlığında yapılan aynı tarihli oturumun birinci celsesinde Meclisin Çanakkale Zaferi nedeniyle Padişah'a tebriklerini sunmasına dair riyaset makamının teklifi ele alındı. Meclis-i Âyan Reisi Rifat Bey, bu konudaki teklifini şöyle dile getirdi: “Dünkü muzafferiyet münasebetiyle Hak-i Pay-ı Hümayuna arz-ı tebrikât etmeği münasip görürseniz, bir hey'et ile arz-ı tebrikât edelim ve bir de Orduya teşekkür ve tebrik telgrafı yazalım. Hey'etin Şûra-yı Riyaset tarafından intihabını tensip buyuruyor musunuz?”

Bu teklif üyeler tarafından “Hay hay, evet” sesleri ile karşılandı. Daha sonra, Meclis-i Âyan üyelerinden Reşit Âkif Paşa söz alarak memnuniyetini belirttiikten sonra, Padişah'a gönderilecek heyette yalnız başkanlık divanı üyeleri ile mi yetinelim yoksa daha kalabalık bir heyet mi oluşturalım şeklinde soru yöneltti ve kendisinin ayrıca bir önergesi olduğunu belirterek okutulmasını rica etti. Âkif Paşa'nın önergesi şöyle idi:

Heyet-i Âyan Riyaset-i Celilesine

Avn-i Barî Meded-i Manevî-i Peygamberî ile Hilafet ve Saltanatın şan ve şukuhunu her an i'la eden Kahraman Osmanlı Ordusunun, müdafaa-i dilirane hamelat-ı şiranesi karşısında hâib ve hasir, Gelibolu Şibh-i Ceziresinden düşmanın tamamen defedildiği günün a'yâd-ı milliyeden addiyle, bu maksadı mukaddes uğrunda feda-yı hayat eden şühedanın evladına ve guzatın sine-i puladına bir hatıra-i mefharet olarak talik edilmek ve Irak ve Şark orduları dilâveranına da şamil olmak üzere şimdi veya bimensihilerim bir mübarek sulh-u galibane akdini müteakip bir madalya ihdasını ve şibh-i cezirede bir

⁵² MÂZC. D.3, İç. Se.1, C.I, s. 423, 424.

ravza-i şüheda tesisi ile bunun süfun-ü resmîyeler tarafından esna-yı mürurda top endahtı suretiyle selamlanmasını kemal-i mefharetle teklif eylerim.

Âyandan
Reşit Âkif

Önergenin okunmasını müteakip üyeler “Münasip” sesleriyle desteklediklerini belirttiler.⁵³

Daha sonra yine üyelerden Ahmet Rıza Bey söz alarak ilginç bir hususu dile getirdi. Osmanlı Ordusuna yardımda bulunan Alman askerlerinin Ordu-yu Hümayuna dahil olup olmadıklarını sordu ve dahil değilse, Orduya hitaben yazılan teşekkür telgraflarında onlara da yer verilmesinin uygun olacağını dile getirdi.

Bunun üzerine söz alan Musa Kâzım Efendi, Almanların da Ordu-yu Hümayun içinde yer aldıklarını ve bu tebrik ve teşekkürün onları da kapsadığını söyledi. Bu arada Hüsnü Paşa, Almanların Osmanlı zabiti olarak hizmet ettiklerini ifade etti.

Böylece Osmanlı Ordusu içinde görev yapan Almanların da unutulmadığı Meclis-i Âyan’da teyid edilmiş oldu. Ayrıca Meclis, Başkumandanlık Vekâletinin yanı sıra Alman General Liman von Sanders komutasındaki Beşinci Ordu Kumandanlığına da bir teşekkür telgrafi gönderilmesini kararlaştırdı.⁵⁴

Aynı gün Meclis-i Âyan’da yapılan oturumun saat 3:40’ta başlayan ikinci celsesinde Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa, Gelibolu Meydan Muharebesi hakkında açıklamalarda bulundu.

Reis Rifat Bey, Meclis-i Âyan üyelerine hitaben, Enver Paşa’nın Meclis-i Mebusanda (yaklaşık bir saat kadar önce) Çanakkale Zaferi ile ilgili olarak izahat verdiğini hatırlatarak, eğer uygun görürlerse, Meclis-i Âyan’da da izahat vermelerini kendilerinden rica etmek istediğini ifade etti. Meclis üyeleri de “pekiyi” sesleriyle bu durumdan memnuniyet duyacaklarını belirttiler.

Bu arada Reşit Akif Paşa söz alarak, bu büyük zaferden dolayı Padişaha Meclisin teşekkürlerini sunmak için özel bir heyet gönderilmesini kararlaştırdıklarını söyleyerek buna ilaveten Enver Paşa’ya da Meclis-i Âyan’ın teşekkürlerini arz etmesini rica etti.

⁵³ Reşit Âkif Paşa’nın o gün söylediklerinin büyük bir kısmı gerçek oldu. Milli bayramlarımız arasında yer almasa da Çanakkale Zaferi milli bayram gibi, her yıl görkemli törenlerle kutlanmakta, savaş gemileri bölgeden geçerken top atışı yapmasalar da Şehitler Abidesi ve şehitliklerle, muharebelerin yaşandığı o muhteşem topraklar her yeni gün daha da güzel bir görünüm kazanmaktadır.

⁵⁴ MÂZC. D.3, İç. Se.2, C.I, s. 291.

Rifat Bey de daha önce Enver Paşa'ya bir teşekkür telgrafı yazmaya karar verdiklerini hatırlatarak, Enver Paşa'ya hitaben “Paşa Hazretleri! Seddülbahir Muharebesi hakkında bize de lütfen bir izahat verir misiniz?” dedi. Bunun üzerine Enver Paşa kürsüye gelerek biraz önce Meclis-i Mebusan kürsüsünde yaptığı açıklamaya benzer, ancak daha kapsamlı ve daha detaylı bir açıklama yaptı:

18 Martta başlamış olan Gelibolu Meydan Muharebesi'nin dün (27 Kanunuevvel 1331 - 9 Ocak 1916 Pazar) sona erdiğini, Allah'ın inayeti ile, düşmanın son tutunmakta olduğu Seddülbahir kısmından da çekilmek zorunda kaldığını, Meclisin açılışı esnasında genel durum hakkında bilgi vermek için zaman bulamadığını ve bu gün duyulan arzu üzerine bir kaç söz söylemek istediğini ifade etti ve “Teşekkür ederiz” sesleri ile karşılandı.

Konuşmasına devamla, Avrupa'da Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine lakayt kalınmadan seferberlik ilan edildiğini, Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalamayacağını anladığını, Boğazlar yüzünden Ruslar ve dostlarının Osmanlı Devleti üzerinde baskı kuracaklarını tahmin ettiğini, diğer devletler gibi istediği zaman kolay kolay kendini toparlayamayan Osmanlı Hükümeti'nin Almanya ile yaptığı anlaşma sonucu “Yavuz” ve “Midilli” adlı savaş gemilerinin donanmamıza katıldığını, bunun üzerine İngiliz ve Fransızların Boğazı daha yakından gözetlemeye başladığını, bu gelişmeler üzerine eskiden yapılmış tahkimatların kısıtlı imkânlarla rağmen tamamlandığını söyledi. Karadeniz'de Rusların saldırısıyla başlayan iki donanma arasındaki muharebenin Osmanlı Devleti'ni de harbe sürüklediğine, sınırlarımızın genişliği nedeniyle her yere ulaşamadığına, kuvvetlerin bölünmek zorunda kaldığına, dolayısıyla zaman içinde ülkenin bazı kısımlarının düşman istilasına uğradığına dikkat çekti.⁵⁵ Mücadelenin Irak ve Kafkas sınırlarında başlamasının muhtemel görüldüğünü, fakat Çanakkale'de patlayan topların buranın da başka bir şekil almakta olduğunu gösterdiğini, ancak gelişmelere rağmen, Boğaz'ın donanma ile geçilemeyeceği kanaatini taşıdığını dile getirdi.⁵⁶ Boğazı geçemeyecek olan düşmanın yapacağı bir kara harekâtında da Osmanlı Ordusu'nun bir çok noksanlıklara rağmen düşman saldırılarına başarıyla karşı koyacağını ümit ettiğini ve bu ümidinde yanılmadığını söyledi. Muharebenin cereyanı hakkında bilgi verdi. Osmanlı Ordusunun elinde bulunan araç gerecin Balkan Harbi'nin kalıntıları olduğuna dikkat çekti. Bulgaristan'ın durumundan bahsederek bu ülkenin ikili oynadığını her iki gruba da hoş görünmek istediğini dolayısıyla cephane sevkiyatında gereken gayreti göstermediğini açıkladı. Karpat Muharebeleri esnasında Almanya'nın yapmaya karar verdiği Sırp seferini kendisinin engellediğini burada görevlendirilecek birliklerin Rusya'ya karşı kullanılmasının ve Bulgaristan meselesi halledilmeden Sırbistan'ın ortadan kaldırılmasının fayda sağlamayacağını ileri sürdüğünü ve bu görüşünün Almanya nezdinde kabul gördüğünü anlattı.⁵⁷ Rusların mağlubiyetinden sonra Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti ile birlikte hareket

⁵⁵ MÂZC. D.3, İç. Se.2, C.1, s. 300.

⁵⁶ MÂZC. I, s. 300, 301.

⁵⁷ MÂZC. I, s. 301.

etmeye başladığını ve bu durumun kendilerini biraz olsun rahatlattığını ifade etti. Almanya 'nın Osmanlı Devleti'ne yaptığı yardımları gündeme getirdi. Çanakkale'deki dūřmanın maksadını, Rusya'ya Boğazları açmak ve Karpatlar'da zor durumda olan Rus ordusunu takviye etmek olarak özetledi. Dūřman saldırıları karşısında bütün ordunun başarisından bahsederken, arada özellikle Gelibolu Jandarma Taburu'nun⁵⁸ başarılarına değindi. Osmanlı Ordusunun Çanakkale'deki başarisından sonra Sırp seferinin başladığını ve İngilizlerin bunu bir kaçamak yolu olarak gördüğünü ve Sırlara yardım edelim bahanesi ile Çanakkale'yi tahliyeye karar verdiklerini açıkladı. İngilizlerin hem Sırbistan'da hem Yunanistan'da kuvvet bulundurmaya kalkmaları hem de Bulgaristan yolunun açılması üzerine Almanya'dan ağır topların gelmesi sonucu denize dökülmelerinin kaçınılmaz olduğunu ifade ederek, İngilizlerin de bunu anladığını ve başarılı bir çekilme yaptıklarını söyledi.⁵⁹ Avusturya ve Almanya'dan yeni bataryalar geldiğini, Osmanlı ordusunun nihai bir taarruza hazırlandığını ancak dūřmanın bu saldırıyı beklemeden çekildiğini ve Allah'ın yardımı ile, dünya tarihinin en uzun süren bir meydan muharebesinin lehimize sonuçlandığını, bu muharebeden maddi ve manevi birçok kazanç sağlandığını ifade etti. Ordunun rahatladığını, dūřmanı yalnız memleketimizden atmakla yetinmeyip, bize ait olan fakat dūřman ayakları altında çiğnenen yerleri de kurtarıp oralarda yatan ecdadımızın mezarlarını da muhafaza etmek niyetinde olduklarını bir kere daha dile getirdi Bu dūřünenin gerçekleşmesi dileğinde bulundu. Şehitleri rahmetle andı. Bundan sonra ülkeyi daha güzel günlerin beklediğine inandığını söyledi. Ordunun görevlerini daha şanlı bir surette yerine getirmeye devam edeceğine dikkat çekerek konuşmasını bitirdi.⁶⁰

Görüldüđü gibi Enver Pařa, savaş bittikten bir gün sonra ve bir saat arayla Osmanlı Parlamentosunun her iki kandinada açıklama yaparak Osmanlı ülkesinde neden seferberlik ilan edildi? Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşına neden girdi? Almanya ile neden ittifak yapıldı? Savař esnasında Osmanlı topraklarının bazı kısımları neden dūřman istilasına uğradı? Osmanlı Ordusunun içinde bulunduğu durum nasıldı? Muharebe nasıl cereyan etti? Bulgaristan'ın tutumu ne idi? Müttefikler tarafından Osmanlı Ordusuna yeterli yardım yapıldı mı? Dūřmanın Çanakkale'deki harekâtının maksadı ne idi? Dūřman Çanakkale'den nasıl çekildi? Bundan sonra ne olacak? gibi sorulara cevap vererek Çanakkale Zaferinin ve Çanakkale'de yaşananların bir kere daha **Meclis-i Umumi'nin** gündemine gelmesini, görüşülmesini ve üyelerin bilgi sahibi olmalarını sağladı.⁶¹

⁵⁸ Kireçtepe'den üstün kuvvetlerle saldırıya geçen İngilizler, başlangıçta başarı elde ettilerse de kendilerine karşı koyan Gelibolu Jandarma Alayı tarafından durduruldular. Kahramanca mücadele eden bu alaydan çok az kişi sağ kalabildi. Alay Komutanı Kadri Bey de ağır yaralılar arasındaydı. (Karal, **Osmanlı Tarihi**, C.IX, s.470.)

⁵⁹ **MÂZC**. D.3, İç. Se.2, C.I, s. 302.

⁶⁰ **MÂZC**. I, s. 303.

⁶¹ **MÂZC**. I, s. 300 – 303.

Enver Paşa'nın yaptığı açıklamadan sonra, Meclis-i Âyan üyelerinden Reşit Âkif Paşa ve Rıza Paşa söz alarak, başta Enver Paşa olmak üzere Ordumuzun bütün mensuplarına ve bu başarıda rolü olan herkese Meclis adına şükranlarını sundular. Yapılan konuşmalarda, Çanakkale Muharebesinin büyüklüğüne dikkat çekilerek, Kahraman Ordumuzun her türlü fedakârlıkla kazandığı bu başarının her Osmanlı için medar-ı iftihar ve şeref olarak kalacağı ve bu başarının tarihin en parlak sayfalarında yerini alacağı dile getirildi. Bu büyük başarının bir hatırası olmak ve şehitlerimizin evlatlarına intikal etmek üzere muhteşem bir madalya ihdas edilmesi tekrar teklif edildi.⁶²

Daha sonra Meclis-i Âyan Reisi Rifat Bey, Meclis-i Âyan tarafından Başkumandan Vekili Enver Paşa'ya hitaben yazılmasına karar verilen aşağıdaki telgrafnameyi üyelere okudu:

Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Paşa Hazretlerine

On ay mukaddem Merkez-i Saltanat ve hilafete kastederek Çanakkale önlerine gelen düşmanlarımız Osmanlılığın mevrus-u ecdat olan mehabet ve celadeti önünde, mukavemet gösteremeyerek nihayet Gelibolu Şib'hi Ceziresinden mahzul ve perişan tardolundular. Tarih-i âlemde ebedi bir sahife işgal edecek olan bu son harika-i hamasetin harikalar yetiştiren kahramanları ispat ettiler ki bir Sal parçası üstünde Gelibolu'ya geçerek bir Devlet-i Cihangirâne vücuda getiren Osmanlılar, yine o noktadan o Devletin hayat ve istiklâlini müdafaa edecek kana maliktirler. İşte bu asil ve mübarek kanla ve sarsılmaz bir imanla Namus-u Milleti i'lâ eden dilâverlere takdim-i tebciat ve tebrikat etmeyi Meclis-i Âyan-i Osmani kendisi için en şerefli bir vazife addeder.

Heyet-i Âyan bu vazifeyi ifa ile beraber Zat-ı Âliy-i Kumandanilerinin mesai-i harikulâde-i fedakâranelerine karşı beyan-ı takdirat eyler.

Heyetin bu hissiyatını tebliğe memuriyetimden dolayı kendimi bahtiyar addeylerim.⁶³

Telgrafın okunmasından sonra Meclisde “pek güzel”sesleri yankılandı. Böylece üyeler de ifadelerden duydukları memnuniyeti açığa vurmuş oldular ve onayladılar.

⁶² MÂZC. I, s. 303.

⁶³ MÂZC. D.3, İç. Se.2, C.I, s. 303, 304.

Meclis-i Âyan'ın 31 Kanunuevvel 1331 (13 Ocak 1916 Perşembe) tarihli oturumunda, 28 Kanunuevvel 1331 (10 Ocak 1916 Pazartesi) tarihli oturumda tutulan zabıtname özeti okundu. Daha önce Alman askerlerine de teşekkür edilmesini gündeme getiren Ahmet Rıza Bey, zabta itiraz etti. Meclis'in teşekkür ve tebriklerinin Enver Paşa'nın Meclisteki konuşmasından dolayı değil, Ordumuzun gösterdiği başarı nedeniyle gündeme geldiğini ve bu hususun zapta yanlış geçtiğini dile getirerek, Enver Paşa'nın bazı siyasi mütalâalarda bulunduğunu, bunlar hakkında zamanı olmadığı için fikir ileri sürülemeyeceği gibi teşekkür de edilemeyeceğini söyledi. Yine Âyandan Mahmut Paşa da "Evet, pek tabii" sözleriyle ona destek verdi. Başkan Rifat Bey ise Ahmet Rıza Bey'in muhalif bulunduğu zapta geçirileceğini söyleyerek, başka mütalâ ve itiraz olup olmadığını sordu ve Meclisten "Hayır" sesleri yükseldi. Böylece zabt-ı sâbık düzeltilerek kabul edildi.⁶⁴

Meclis-i Âyan Başkanlık Divanı, daha önce aldığı karar gereğince Saraya giderek, Padişah V. Mehmet Reşat'ın huzuruna çıktı. **Meclis-i Âyan**'ın tebriklerini arz etti. Bu husustaki gelişmeler, Rifat Bey tarafından 31 Kanunuevvel 1331 (13 Ocak 1916 Perşembe) günkü oturumda şu sözlerle Meclise tebliğ edildi:

"Heyet-i Celileniz tarafından ittihaz olunan karar veçhile Salı günü Sûrâ-yı Riyâset Âzasiyle birlikte Saray-ı Hümayuna azimet ederek Huzûr-u Şâhâneye kabul buyurulduk. Tebrikât-ı aliyyenizi Hak-i Pay-ı Şâhânelerine arz ettim. Mârûzâtım Nezd-i maâli vefd-i Hümayûnlarında mahzuziyyeti mucip oldu. Zât-ı Hazret-i Padişahi, selâm-ı şâhânelerinin Heyet-i Celilenize tebliğine bendenizi memur buyurdıkları cihetle selâm-ı şâhânelerini tebliğ ediyorum."

Meclis üyeleri, Padişah'ın selamını ihtiva eden bu sözleri ayakta dinlediler ve Padişah'a şükranlarını sundular.⁶⁵

Aynı oturumda, başarılarından dolayı Beşinci Ordu Komutanlığına **Meclis-i Âyan** tarafından gönderilen telgrafa cevap olarak Liman von Sanders'in kaleme aldığı aşağıdaki telgraf metni de üyelere okundu:

Meclis-i Âyan Riyaset-i Celilesine

Bendeniz ve Beşinci Ordu, Zât-ı Devletleriyle Âyân-ı Kiram Hazeratına tebrik ve iltifat-ı kıymettarlarına minnet-i mahsusamı arz ve hamd-ı şükr eylerim.

30 Kanunuevvel 1331
Liman von Sanders

⁶⁴ MÂZC. I, s. 313.

⁶⁵ MÂZC. D.3, İç. Se.2, C.1, s. 314.

Aynı şekilde Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa da 2 Kanunusani 1331 (15 Ocak 1916 Cumartesi) tarihli telgrafla Meclis-i Âyan'ın kendisine gönderdiği telgrafa cevap verdi. Bu cevabi telgraf da 4 Kanunusâni 1331 (17 Ocak 1916 Pazartesi) tarihli oturumda Meclis üyelerine sunuldu. Enver Paşa, bu telgrafta şunları söyledi⁶⁶:

Meclis-i Âyan Riyaset-i Celilesine

Meclis-i Âli-i Âyanın muvaffakiyet-i ahire dolayısıyla Ordu-yu Osmaniye tebrik zemininde ibzal buyurduğu teveccühat müstelzim-i menn ve mefharettir Ordu da bais-i ezdiyad-ı şevk ve gayret işbu cemile-i takdirkâriye karşı hassaten takdim-i teşekkürât eyler ve an karib cihât-ı sairede dahi kat'î ve azim zaferlere mazhariyyet-i ihsan, Nusret-i ilahiyyeye mazhariyyetimizi temenni ederim efendim.

2 Kanunusani 1331
Baskumandan Vekili
ve Harbiye Nazırı
Enver

Çanakkale Zaferi daha sonra Padişah V.Mehmet Reşat'ın 1915, 1916 yıllarında Meclisi Açış Nutukları ve Talat Paşa'nın Hükümet Programı ile de gündeme geldi. Padişah: "Muhterem Âyan ve Mebusan !" hitabıyla başlayan ve Meclis-i Umumi'ye yönelik hazırlanan, Mabeyni Hümayun Başkâtibi Ali Fuat Bey tarafından okunan 1915 Yılı Meclisi Açış Nutkunda, Çanakkale Zaferi ile ilgili olarak şunları söyledi: "Moskofların İstanbul ve Boğazlara karşı iki buçuk asırdan beri perverde ve muannidane bir surette tatbik ve takip ettikleri hırs-ı istilalarının tahakkukunun teshili için, Çanakkale ve Gelibolu şibhiceziresine karşı İngiliz ve Fransızların kuva-yı bahriye ve berriyyeleri ile icra ettikleri taarruzat-ı şedide, ordu ve donanmanın ecdad-ı kiramın menakıb-ı cengarenasını pek şanlı bir surette ihya eden ve bütün alemin hayret ve takdirini celp eyleyen müdafaat ve himemat-ı cansiperane ve fedakaranesiyle def ve tard olunmuş ve düşmanlarımız zayıyat-ı azime ve müthişeye duçar olmuştur

Husemamızın bu inhizamı, İstanbul yolunun gayr-i kabili- mürur olduğu kanaatini tesis ederek mağrur düşmanlarımızı Balkan Devletlerine ilticaya mecbur etmiş ve şibh-i cezirede çevrilen bütün entrikaları takım ve muazzam müttefiklerimizin Karpatlarda Rus Ordularını Galiçyadan ve Lehistandan sürüp çıkarmalarını ve asr-dide düşmanımızın bütün kala-ı müstahkemesinin

⁶⁶ MÂZC. I, s. 340.

zir ü zeber edilmesini ve Rus kuvasına istinat eden İtilaf-ı Müsellesin bütün ümitlerinin berhava olmasını teshil eylemiştir.

Osmanlı Ordusunun şan ve şerefini böyle parlak bir surette iade ve ihyasına vesile veren Cenab-ı Hakka, secde-i şükranı kapanarak arz-ı mahmidet eder diğer cephe-i harplerde hudud-u vatanı fedakârane müdafaa eden gazilerime de nusret-i nihaye bahş buyurmasını niyaz eylerim.⁶⁷ Padişah 1916 Yılı Meclisi Açış Konuşmasında da yine Çanakkale Zaferine değinerek Zaferin büyüklüğüne dikkat çekti.⁶⁸

Mehmed Said Paşa'nın istifasından sonra, 22 Kanunusani 1332 / 4 Şubat 1917 tarihli Hatt-ı Hümayûn ile kurulan Talat Paşa Hükümeti'nin programında ise, Çanakkale Zaferi şöyle yer aldı: "...Hayatımıza kasededen düşmanlar bizi İstanbul'dan ve Boğazlardan uzaklaştırarak, Anadolu içlerine atmak emeline olduklarını ilân ediyorlar. Millet in a'mak-ı ruhundan feveran eden muhafazayı mevcudiyet azm ve sebat hissiyatın bir timsâl-i mehîbi olan kahraman ordumuz karşısında bahri ve berri bütün kuvvetleriyle mağlub olarak Çanakkale'den kaçan düşmanların şu gülünç tehdidatına mukabil, deriz ki dünyada tek bir Osmanlı kaldıkça İstanbul'dan çıkmayacağız..."⁶⁹

Çanakkale Muharebeleri ve sonunda kazanılan büyük zafer, görüldüğü gibi Meclis-i Umumi'de geniş yankı buldu. Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyan üyeleri bu konu ile yakından ilgilendiler. Ordunun ihtiyacı olan ve savaş halinin gerektirdiği her türlü kanunu ivedilikle ele aldılar ve çıkmasını sağladılar. Bu asli görevlerini başarı ile devam ettirirken, muharebe meydanlarında kahramanca mücadele eden vatan evlatlarını da unutmadılar. Onların başarılarına sevindiler başarısızlıklarından üzüntü duydular. Başarıları teşekkürnamelerle, takdimnamelerle, madalyalarla hemen ödüllendirdiler. Muharebe meydanlarına kadar giderek Orduya manevi destek oldular. Başarılarından duyulan coşkuyu Padişahla, Hükümetle paylaştılar. Böylece o olağan üstü günlerde Meclis-i Umumi de ordumuz gibi üzerine düşen görevi fazlasıyla yerine getirmiş oldu.

ABSTRACT

The aim of this Study is find out effects of the Çanakkale victory, an importantcose, on the Ottoman Parliament and relations between army and parliament, also support and attitude of Parliament an Army offer victory.

⁶⁷ İhsan Güneş, **Türk Parlamento Tarihi** (Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet), TBMM Vakfı Yayınları No: 14, C.1, s. 661.

⁶⁸ Güneş, **Türk Parlamento Tarihi**, C.1, s. 663.

⁶⁹ Güneş, **Türk Parlamento Tarihi**, C.1, s. 320, 321.